

Олег ПРЕДИТКЕВИЧ,

аспірант кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницького національного університету

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ КОМАНДИРІВ ВІЙСЬКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ФАСИЛІТАЦІЇ

У статті обґрунтовано теоретичні основи формування готовності командирів військових підрозділів до педагогічної фасилітації. Встановлено, що її основу утворює перетворювальний і збагачувальний обмін між керівним складом і військовослужбовцями з їх когнітивними, вольовими, емоційно-чуттєвими, ціннісними, духовно-моральними потенціалами, практичним досвідом і відносинами. Виділено когнітивні, вольові, емоційно-чуттєві, поведінкові, аксіологічні, духовно-моральні феномени, які відображають феноменологію особистісного становлення і самозмін суб'єктів навчання, а також дозволяють визначити цілі педагогічної фасилітації командирів військових підрозділів.

Ключові слова: *теоретичні основи, педагогічна фасилітація, командири військових підрозділів, практичний досвід, готовність, професійне становлення.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Удосконалення і розробка державних освітніх стандартів нового покоління, що відбувається в Україні, потребує активного впровадження інноваційних технологій в освітній процес, які б сприяли практико-орієнтованому характеру підвищення кваліфікації командирів військових підрозділів Збройних сил України, посиленню ролі їх самостійної роботи з вирішення оперативно-службових завдань, що імітують бойові умови і соціально-професійні проблеми. Тому головним орієнтиром у військовій освіті має бути підготовка компетентного командира, здатного забезпечити високу оперативно-службову та мобілізаційну готовність органів управління, з'єднань та частин, зміцнювати військову дисципліну і правопорядок, згуртувати військові підрозділи, надійно обороняти державу, захищати її суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність [1, с. 37].

Ефективна система післядипломної освіти командирів військових підрозділів є одним із основних чинників стійкого зростання і розвитку Збройних сил України. Інтеграція України у світовий освітній простір, зміна парадигми освіти і формування її нової національної моделі актуалізує питання якості підвищення кваліфікації керівного складу Збройних сил України, військових фахівців з інноваційним типом мислення, розвиненою світоглядною культурою і полікультурною свідомістю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Сучасна психолого-педагогічна наука має значну кількість досліджень, присвячених не тільки розкриттю різноманітних аспектів професійної діяльності педагогічних фахівців, але й питанню їх підготовки у вищих навчальних закладах (О. Абдулліна, Є. Барбіна, І. Бех, І. Богданова, А. Богуш, В. Гриньова, Т. Жаровцева, І. Зязюн, І. Зимня, В. Золотухіна, В. Ісаєв, Е. Карпова, Н. Кічук, М. Князян, Л. Кондрашова, З. Курлянд, В. Ликова, А. Линенко, Н. Ничкало, О. Цокур, Р. Хмельюк та інші).

У вітчизняній педагогіці проблему готовності досліджували А. Капська, А. Линенко, І. Пастирь, О. Ярошенко та аналізували такі види готовності: психологічну (В. Дорохіна, Л. Карамушка, О. Керницький, В. Моляко, О. Проскура); мотиваційну (Є. Томас); морально-психологічну (Л. Кондрашова, Г. Штельмах); професійну (О. Бикова, Д. Мазоха); моральну (Є. Шевчук); професійно-педагогічну (С. Корищенко) та ін.

Водночас недостатньо дослідженою, на нашу думку, залишається проблема формування готовності командирів військових підрозділів Збройних сил України до педагогічної фасилітації в системі післядипломної освіти у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України, як одного з механізмів гуманізації навчально-виховного процесу.

Метою статті є обґрунтування теоретичних основ формування готовності командирів військових підрозділів до педагогічної фасилітації в системі післядипломної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз практики діяльності військових частин і підрозділів Збройних сил України показує, що поряд із значною кількістю командного складу, який досягнув високих і стійких результатів у бойовій та гуманітарній підготовці, є й такі військові фахівці, які не мають достатнього рівня професійної майстерності, допускають прорахунки у діяльності особового складу. Спостереження за діяльністю таких командирів військових підрозділів показує, що важливою причиною їх невдалої діяльності є низький рівень професійної підготовки, невміння правильно та педагогічно цілеспрямовано готувати особовий склад до виконання завдань за призначенням в мирний час та в бойових умовах. Організаторська роль командування, штабів, інших органів військового управління недостатньо підкріплювалася практичною діяльністю, робота командирів військових підрозділів різних рівнів носить неплановий, безсистемний характер, відсутня єдина методика організації і керівництва навчально-виховним процесом у системі післядипломної освіти [2, с. 25].

Сьогодні суспільство з низки обставин (економічних, фінансових, соціальних, кадрових та ін.) зіткнулося з абсолютно новою ситуацією в освіті. Виникла необхідність зміни умов, форм і механізмів навчання, особливо у професійній сфері. З цієї точки зору стає цікавим відкриття в педагогіці і психології явище фасилітації (від англ. to facilitate – полегшувати, сприяти, сприяти, створювати сприятливі умови) [3, с. 239]. Тому пошук нових шляхів оптимізації процесу професійного зростання командирів військових підрозділів націлює на використання можливостей педагогічної фасилітації.

Актуальність вивчення можливостей педагогічної фасилітації у системі післядипломної освіти зумовлена необхідністю активізації діяльності педагогів і навчально-професійної діяльності командирів військових підрозділів. У даному випадку центральною ланкою професійної освіти є формування і

розвиток керівного складу Збройних сил України. При цьому, значимо не так формування певних властивостей, якостей, пізнавальних процесів, знань, умінь і навичок, скільки розвиток прагнення і здатності до самостійності, саморозвитку і самореалізації особистості. У міжособистісній взаємодії педагогів і командирів військових підрозділів, створюються умови для розвитку навчально-професійної мотивації, надання навчальному процесу характеру співробітництва, і на цій основі досягнення цілей і завдань освіти.

Формування особистості командира військового підрозділу в системі післядипломної освіти – це розвиток стійких соціально значущих рис, що характеризують його як представника офіцерського корпусу – захисника Вітчизни, військового професіонала, здатного здійснювати бойову, техніко-експлуатаційну, адміністративно-управлінську та виховну діяльність. Аналіз наукової літератури показує, що професійне становлення може бути представлено двома способами: за схемою процесу (як тимчасова послідовність ступенів, періодів, стадій) і за структурою діяльності (як сукупність способів і засобів, де їх послідовність має не тимчасову, а цільову функцію). На наш погляд, проблему професійного становлення командирів військових підрозділів доцільно одночасно розглядати з точки зору тимчасової і цільової функції, в їх взаємозв'язку.

У вітчизняній педагогіці термін «фасилітація» (Є. Борисенко, Є. Врублевська, О. Галіцян, Р. Дімухаметов, Л. Кулікова, Л. Тімоніна та ін.) передбачає посилення продуктивності освіти і розвиток командирів військових підрозділів за рахунок особливого стилю спілкування і особистісних якостей педагога. Тому, формування педагогічної фасилітації у командирів військових підрозділів має бути спрямоване на формування творчих фахівців, які володіють власним суверенітетом, а також спроможні до неперервного зростання і самовдосконалення. У педагогічній науці напрацьовано значний матеріал, що дає підставу обґрунтувати нашу точку зору.

Проведені дослідження дають можливість розглянути фасилітативне спілкування як вид педагогічної взаємодії – соціально обумовленого й

особистісно значимого способу реалізації міжособистісних і діяльнісних відносин командирів військових підрозділів і особового складу. В процесі такої взаємодії за визначених умов відбувається усвідомлений, інтенсивний і продуктивний саморозвиток суб'єктів взаємодії, під час якого їх відносини покращуються [4].

Педагогічна фасилітація має чітко виражену змістовну сторону, що становить своєрідну «живу тканину» і визначає характер її впливу на особистісний саморозвиток командирів військових підрозділів. Основу такого змісту утворює перетворювальний і збагачувальний обмін між взаємодіючими сторонами з їх когнітивними, вольовими, емоційно-чуттєвими, ціннісними, духовно-моральними потенціалами, практичним досвідом і відносинами. Внаслідок цього відбувається реальне розширення та якісні перетворення внутрішніх потенціалів і практичного досвіду кожної зі сторін, які впливають на стан їх спільності, характер взаємовідносин, і активізують взаємне особистісне зростання.

Такий обмін забезпечує саморозвиток особистості педагога і командирів військових підрозділів Збройних сил України, що відбувається як процес особистісних змін через специфічні феномени й ефекти, і виникає під час безпосереднього контакту сторін, унаслідок чого з'являються епіфеномени особистісних самозмін.

Виділимо декілька груп таких феноменів: когнітивні, вольові, емоційно-чуттєві, поведінкові, аксіологічні, духовно-моральні. До групи когнітивних феноменів, що обумовлюють вплив педагогічної фасилітації на особистісне зростання його суб'єктів, відноситься взаємне розширення «поля інформованості» суб'єктів спілкування, розвиток ступеня освідомлення і розуміння конкретних явищ і процесів, які є джерелом активізації інтелектуальної сфери командирів військових підрозділів.

Задіяність (залученість) вольових феноменів у процесі фасилітативного спілкування визначається через прояв умінь саморегуляції, самоналаштування, розвиток гідності у висловлюваннях, наявність власної точки зору, позиції

тощо. Все це дозволяє збагатити і закріпити єдиний змістовий простір життєдіяльності педагога і командира військового підрозділу й обумовлює їх подальше зближення, що, в цілому, збільшує можливості впливу на взаємопов'язане особистісне зростання.

Значний вплив на взаємний особистісний ріст і саморозвиток командирів військових підрозділів має група емоційно-чуттєвих феноменів, які включають емпатію, що проявляється в почуттях співпереживання, співчуття, співучасті; ефект «синхронних переживань», який сприяє взаєморозумінню, прийняттю тої чи іншої ідеї, тонкості і глибини проникнення в переживання, ціннісно-змістову сферу суб'єктів спілкування.

Нами виділено групу поведінкових феноменів педагогічної фасилітації до яких відноситься співробітництво, сприяння, допомога і взаємодопомога. Їх реалізація, яка забезпечує успіх та особистісну продуктивність, дозволяє закріпити віру у свої можливості, досягнути повноцінної самореалізації командирів військових підрозділів, сприяє трансформації результатів взаємного впливу педагога і військовослужбовців, забезпечуючи особистісне зростання.

Група аксіологічних феноменів проявляється через орієнтацію у спілкуванні на особистість, коректність і взаємоповагу, уважність і визначене піклування відносно висловлювань і почуттів партнерів. Пріоритетною формою спілкування є глибинний, особистісно-центрований діалог, що передбачає спрямованість індивідів один до одного, проникаючи в аксіосферу особистості. Задіяність цих феноменів в системі післядипломної освіти командирів військових підрозділів забезпечує перехід на більш високий рівень процесу спілкування і саморозвитку його учасників.

Виявлена на основі аналізу філософсько-психологічних джерел (В. Мерлін) взаємозалежність фасилітативного спілкування і духовно-моральних проявів особистості дозволяє виділити групу духовно-моральних феноменів командирів військових підрозділів, до яких відносимо гуманітаризацію свідомості, прилучення до метацинностей (добро, істина, справедливість тощо), актуалізацію метапотреб (безкорисливе пізнання,

неегоїстичні почуття), виникнення необхідності в метапереживаннях (вищі переживання творчості, пізнання, радості буття), і, як наслідок, активізацію метапроцесів – самоактуалізації, самостворення, самобудівництва.

Суть розглядуваних вище феноменів відображає феноменологію особистісного становлення і самозмін суб'єктів навчання в системі післядипломної освіти, а також дозволяє сформулювати готовність командирів військових підрозділів Збройних сил України до педагогічної фасилітації. У зв'язку з цим, виправданим і методологічно необхідним є уточнення поняття «фасилітація» як «актуалізуючої фасилітації», що з однієї сторони вирішує проблему термінологічного дублювання, а з іншої – розставляє необхідні і цілеспрямовані акценти контексту даного дослідження [5, с. 58].

Готовність командирів військових підрозділів до педагогічної фасилітації тісно пов'язана з мотивацією, яка не тільки визначає актуальність такої діяльності, але й перспективу її розвитку в потрібному напрямі. Готовність формується успішно тоді, коли у військовослужбовців розвинута позитивна мотивація засвоєння знань і вмінь щодо педагогічної фасилітації. З огляду на це провідним системоутворювальним чинником є усвідомлення командирами військових підрозділів фасилітативної діяльності як свого професійного обов'язку, що є результатом осмислення навчально-виробничих проблем, необхідності та можливості їх вирішення.

Аналіз наукової літератури [6, с. 42], набутий досвід дозволив сформулювати концептуальні положення щодо формування готовності командирів військових підрозділів Збройних сил України до педагогічної фасилітації: професійне становлення командирів військових підрозділів відбувається в процесі підвищення кваліфікації; процес професійного становлення керівного складу індивідуально своєрідний, неповторний, проте в ньому можна виділити якісні особливості і закономірності; професійне життя дозволяє військовому фахівцю реалізувати себе, надає особистості можливості для самоактуалізації (самореалізації); індивідуальна траєкторія професійної діяльності командирів військових підрозділів визначається нормативними та

ненормативними подіями, випадковими обставинами, а також його ірраціональними потягами.

Фасилітація змінює роль командира військового підрозділу з керівника на лідера нового типу, здатного створити команду для досягнення спільної мети. Такий лідер може використовувати колективний потенціал, який перевищує суму індивідуальних здібностей особового складу, робить акцент на партнерстві та співробітництві. Командир військового підрозділу має бути фасилітатором: він не навчає, а спрямовує особовий склад у необхідне русло.. Фасилітативну функцію командир військового підрозділу реалізує шляхом: знання особливостей особового складу; уміння побудувати роботу з особовим складом та управляти ним під час захисту територіальної цілісності і недоторканності держави; швидкого завоювання довіри, лідерських позицій у колективі; уміння допомогти розкомплектуватися, встановити партнерські відносини, розвинути навички взаємодії, конструктивного спілкування, урегульовувати конфлікти; аналітичної діяльності, уміння застосовувати різні технології аналізу, робити відповідні узагальнення та висновки; чіткого усвідомлення цілей та бажаних результатів діяльності особового складу; збереження ентузіазму, почуття гумору, інтуїтивного відчуття, щирого ставлення до військовослужбовців; уміння ставити особовий склад у ситуації необхідності самостійно приймати рішення, визначати методи та зміст діяльності; уміння заохочувати та морально підтримувати навіть незначні успіхи підлеглих.

Висновки. Готовність командирів військових підрозділів до педагогічної фасилітації слід розглядати як двосторонній процес, який, з одного боку, пов'язаний із напрацюванням необхідних якостей особистості військового фахівця, а з іншого – з формуванням у нього досвіду професійної діяльності. Використання педагогічної фасилітації передбачає наявність усталених настанов на цей вид діяльності, які забезпечують безумовне позитивне прийняття особовим складом. Ефективність педагогічної фасилітації командирів військових підрозділів Збройних сил України забезпечується

усвідомленням специфіки та складності професійного спілкування, сформованістю комунікативних, діалогічних, гуманістичних, рефлексивних умінь, що дозволяють створювати атмосферу, яка стимулює особовий склад до засвоєння нових знань, сприяє його творчому розвитку та особистісному зростанню.

Перспективами подальших розвідок є розробка технології формування готовності командирів військових підрозділів до педагогічної фасилітації у системі післядипломної освіти.

Список використаної літератури

1. Ягупов В. В. Теорія і методика військового навчання : [монографія] / В. В. Ягупов. – К. : Тандем, 2000. – 380 с.
2. Бойко О. В. Етапи теоретичного усвідомлення проблеми формування готовності офіцерів до управлінської діяльності / О. В. Бойко // Теоретичні питання культури, освіти та виховання : Зб. наук. пр. / За заг. ред. Євтуха М. Б. – К. : КНЛУ. – 2004. – Вип. 26. – С. 24–28.
3. Зеер, Э. Ф. Психология профессий : учебное пособие [для студентов] Э. Ф. Зеер. – 4-е изд., перераб., дополн.]. – М. : Академический проект ; Фонд «Мир», 2006. – 336 с.
4. Основи військового управління. Частина І. Робота командира підрозділу з організації бою: Навчальний посібник / П. П. Ткачук, В. А. Ожаревський, І. В. Репін «та ін.». – Львів : НАСВ, 2017. – 191 с.
5. Куликова, Л. Н. Проблемы саморазвития личности [Текст] / Л. Н. Куликова. – Хабаровск : [б.и.], 1997. – С. 5–33.
6. Димухаметов, Р. С. Деятельностное опосредование и педагогическая фасилитация как условие модернизации педагогического образования [Текст] / Р. С. Димухаметов // Методика вузовского преподавания : межвуз. сб. / Челяб. гос. пед. ун-т. – Челябинск, 2004. – С. 38–49.

Рецензент – доктор педагогічних наук, доцент Романишина О. Я.

Предиткевич О. Теоретические основы формирования готовности командиров военных подразделений к педагогической фасилитации

В статье обоснованы теоретические основы формирования готовности командиров воинских подразделений к педагогической фасилитации. Установлено, что ее основу образует преобразовательный и обогащительный обмен между руководящим составом и военнослужащими с их когнитивными, волевыми, эмоционально-чувственными, ценностными, духовно-нравственными

потенциалами, практическим опытом и отношениями. Выделены когнитивные, волевые, эмоционально-чувственные, поведенческие, аксиологические, духовно-нравственные феномены, которые отражают феноменологию личностного становления и самоизменения субъектов обучения, а также позволяют определить цели педагогической фасилитации командиров воинских подразделений.

Ключевые слова: теоретические основы, педагогическая фасилитация, командиры воинских подразделений, практический опыт, готовность, профессиональное становление.

Preditkevich O. Theoretical bases of formation the readiness for pedagogical facilitation of military commanders

The theoretical bases of formation readiness of military commanders for pedagogical facilitation in the system of postgraduate education are substantiated. The conditions for the development of teaching and professional motivation in the interpersonal interaction of faculty members and military personnel and providing the educational process with the nature of cooperation are created.

It was found that pedagogical facilitation has a clearly expressed substantive side, which is a kind of "living tissue" and determines the nature of its influence on the personal self-development of military commanders. The basis of such content forms a transformative and enrichment exchange between the interacting parties with their cognitive, volitional, emotional-sensual, value, spiritual and moral potentials, practical experience and relationships.

The cognitive, volitional, emotional-sensory, behavioral, axiological, spiritual and moral phenomena, which reflect the phenomenology of personal formation and self-modification of subjects of learning was highlighted, as well as to determine the objectives of the pedagogical facilitation for military commanders. The group of cognitive phenomena includes the mutual expansion of the "field of awareness" of communication subjects, development of the awareness degree and understanding of specific phenomena and processes, which are the source of activation intellectual sphere of the Armed Forces leadership of Ukraine. The activity of volitional phenomena in facilitative communication is determined through the manifestation of self-regulation skills, self-adjusting, the development of dignity in the statements, the presence of their own point of view, position. Significant influence on mutual personal growth and self-development of military commanders has a group of emotional-sensory phenomena, which are manifested in feelings of empathy, compassion, complicity. The behavioral phenomena of pedagogical facilitation include cooperation, assistance, assistance and mutual assistance. Their realization allows us to consolidate the belief in our possibilities, achieve full-fledged self-fulfillment of military commanders, transformation the results of the mutual influence of the teacher and the military, providing personal growth. Axiological phenomena are manifested through orientation in communicating with the person, correctness and mutual respect, attentiveness and specific care with respect to the statements and feelings of the partners.

The conceptual provisions concerning to formation of readiness military commanders of the Armed Forces of Ukraine to pedagogical facilitation are formulated. The readiness of military commanders for pedagogical facilitation should be seen as a two-way process, which, on the one hand, is connected with the development of the necessary qualities for the personality of military specialist and the other hand - with the formation of his professional experience. The effectiveness of the pedagogical facilitation of military commanders is ensured by the awareness of the specifics and complexity professional communication, the formation of communicative, dialogical, humanistic, reflexive skills that allow creating the atmosphere that stimulates personality to learn new knowledge, contributes to its creative development and personal growth.

Key words: *theoretical bases, pedagogical facilitation, commanders of military units, practical experience, readiness, professional formation.*